

НАПРЯМ 3. ПЕРЕХІД ДО БАГАТОРІВНЕВОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-380-7-16>

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПЕРЕХОДУ ВИКЛАДАННЯ АНАТОМІЇ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ НА СВІТОВІ СТАНДАРТИ

Кобзар О. Б.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Дорошенко С. В.

*кандидат медичних наук,
доцент кафедри описової та клінічної анатомії
Національного медичного університету імені О. О. Богомольця
м. Київ, Україна*

Впровадження кредитно-трансферної системи в українській навчальний простір передбачав суттєве удосконалення освітнього процесу відповідно до вимог законодавства України в сфері освіти [1, 2], адаптацію нормативно-правової бази та викладання навчальних дисциплін вищої медичної освіти в початкових закладах до міжнародних стандартів [3] та стандартів якості Всесвітньої федерації медичної освіти [4]. На основі аналізу навчальних планів, навчальних програм, підручників, атласів та посібників університетів Північної Америки, Євросоюзу та України проведено дослідження дидактичних підходів викладання анатомії у вищій медичній школі провідних західних країн та України, проаналізовані причини та наслідки деформації навчального процесу в Україні, запропоновані можливі шляхи реформування базової підготовки лікарів у відповідності до світових стандартів якості знань.

Аналіз навчальних програм та методичних матеріалів, підручників та посібників США, Канади, країн ЄС засвідчив, що три складові анатомії людини (gross anatomy) – системна, топографічна та клінічна анатомія, – є рівноцінними та обов'язковими [5]. В залежності від

рівнів медичної освіти та обраної лікарської спеціальності використовуються два дидактичні підходи викладання навчального змісту дисципліни – регіональний (топографічний) та системний. Регіональний (топографічний) підхід передбачає, що в кожній ділянці або регіоні тіла вивчають всі анатомічні утвори цієї ділянки (кістки та їх з'єднання, м'язи, фасції та клітковинні простори, органи, судини, нерви тощо) розглядають в органічній єдності, послідовно та комплексно. Системний підхід передбачає вивчення кожної системи органів в рамках всього тіла людини без деталізації взаємозв'язків органів та тканин в окремих регіонах.

Зафіксовано, що системний принцип викладання змісту анатомії застосовується на рівні середньої та середньої спеціальної медичної освіти США та Канади, Західної Європи, причому, викладення навчального матеріалу з фізіології та загальної анатомії об'єднані в одну навчальну дисципліну [7, 8]. Регіональний (топографо-анатомічний) принцип викладання змісту анатомії є пріоритетним для підручників, посібників, атласів та методичних документів (програм, тестових систем, ситуаційних задач, клінічних кейсів тощо), які використовуються у вищій медичній школі та у післядипломній спеціалізованій вищій медичній освіті США, Канади та Західної Європи [5, 6, 9, 10].

Зовсім інше становище з викладанням анатомії склалося в українських вищих навчальних закладах. Описова (системна) анатомія людини, яка визначена обов'язковим базовим компонентом підготовки лікаря в обсязі 14 кредитів, вивчається виключно за системним (функціональним) принципом викладання [11, 12], що описує не детальну будову ділянок тіла людини, а будову структур, які виконують певні функції систем. Топографічна (регіональна) анатомія, в курсі якої будова тіла людини викладається за регіональним принципом [13, 14], віднесена до необов'язкових вибіркових дисциплін з об'ємом в 3 кредити. Клінічна анатомія, яка є комплексом специфічних для кожної лікарської спеціальності знань з топографічної та системної анатомії і викладається за регіональним (топографо-анатомічним) принципом [15], на додипломному рівні в Україні не вивчається взагалі, або вибіркове вивчення топографічної анатомії помилково визначається як вивчення клінічної анатомії.

Панівний системний принцип викладання анатомії в Україні – це повернення в позаминуле століття, до створення М.І. Пироговим предмету оперативна хірургія та топографічна анатомія. На сучасному етапі такий підхід до викладання анатомії є неконкурентним на світовому ринку медичної освіти і не відповідає світовим тенденціям.

Проведений авторами аналіз практики викладання в Україні дисципліни «Анатомія людини» дає підстави стверджувати, що виключно системний принцип викладання анатомії в медичних університетах

України є архаїчним і не відповідає світовим тенденціям анатомічної освіти.

Зазначене потребує оперативної реалізації законодавчо-нормативних, інституціональних, фінансово-матеріальних, методологічно-інформаційних та кадрових заходів відповідного спрямування, зокрема таких як:

– в умовах війни відновити роль МОЗ та МОН України в керуванні єдиним загальнодержавним процесом підготовки лікарів, а саме в організаційних, координуючих, змістовних та контрольних функціях;

– створити оптимальні для воюючої країни нові освітньо-професійні програми підготовки спеціалістів (ОПП) всіх лікарських спеціальностей;

– розробити та затвердити на основі міждисциплінарних інтегративних зв'язків та оптимальних обсягів фундаментальних та клінічних дисциплін нові Типові навчальні плани підготовки спеціалістів в умовах воєнного стану для всіх лікарських спеціальностей з акцентом на професійно-орієнтовані предмети, обов'язкові для виконання в державних та недержавних вищих медичних навчальних закладах;

– передбачити за світовими стандартами в нових Типових навчальних планах трирівневу систему викладання обов'язкової навчальної дисципліни «Анатомії людини» (системна анатомія людини, топографічна анатомія людини, клінічна анатомія людини та оперативна хірургія);

– перекласти найпоширеніші іноземні, або створити вітчизняні підручники, посібники, атласи, системи контролю знань та інші навчально-методичні матеріали з використанням загальносвітової практики регіонального (топографічного) викладання навчального змісту.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» № 1556 -VII від 01.07.2014 р. зі змінами від 18 лютого 2016 № 1017-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

2. Про затвердження переліку спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання : наказ Міністерства освіти і науки України від 22.05.2020 № 673. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prozatverdzhennya-pereliku-specialnostej-zdobuttya-stupenya-osviti-z-yakih-neobhidne-dlya-dostupu-do-profesij-dlya-yakih-zaprovadzheno-dodatkoveregulyuvannya>

3. Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualification. Official Journal of the European Union.2005. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32005L0036>

4. BASIC MEDICAL EDUCATION WFME GLOBAL STANDARDS FOR QUALITY IMPROVEMENT The 2020 Revision URL: <https://wfme.org/wp-content/uploads/2020/12/WFME-BME-Standards-2020.pdf>

5. Moore K. L. Clinically oriented anatomy. 4th edition / Moore K. L. Dalley A. F. Philadelphia, Pennsylvania : Lippincott Williams & Wilkins, 1999. 1183 p.

6. Drake L. R. Gray`s Anatomy for Students. 3'd Edition / Drake L. R., Vogl A. W., Mitchell A. W. M. Churchill Livingstone Elsevier Inc. 2014. 1191 p.

7. Gunstream S. E. Anatomy and Physiology. 4th edition. McGraw-Hill College ; Study Guide edition, 2009. 560 p.

8. Michajlik A. Anatomia I fiziologia czlowieka / Michajlik A., Ramotowski W. Warszawa : PZWL, 2023. 626 s.

9. Неттер Ф. Г. Atlas of Human Anatomy Атлас анатомії людини / переклад 7-го англ. вид.: двомовне вид. ; Френк Г. Неттер ; наук. ред. перекладу Л. Р. Матешук-Вацеба, І. Є. Герасимюк, В. В. Кривецький, О. Г. Попадинець. К. : ВСВ «Медицина», 2020. 736 с.

10. Wachke J. Anatomie Das Lehrbuch Sobotta / Wachke J., Bockers T. M., Paulsen F. Deutschland:Elsevier GmbH, 2019. 866 s.

11. Анатомія людини: підручник : у 3 томах. Том 1 / Бобрик І. І., Ковешніков В. Г., Лузін В. І., Роменський О. Ю. ; під ред. В. Г. Ковешнікова. Луганськ : «Шико» ТОВ «Віртуальна реальність», 2005. 368 с.

12. Анатомія людини : підручник. У 3 томах / Головацький А. С., Черкасов В. Г., Сапін М. Р., Парахін А. І., Ковальчук О. І. Вид. 7-ме, доопрацьоване. Вінниця : Нова книга, 2019. 1200 с. : іл.

13. Ахтемійчук Ю. Т., Оперативна хірургія і клінічна анатомія : підручник. 5-те видання / Ю. Т. Ахтемійчук, Ю. М. Вовк, С. В. Дорошенко, О. Б. Кобзар, М. П. Ковальський, І. Л. Первак, В. І. Півторак, К. О. Прокопець, Н. Ю. Радомська, О. А. Радомський, М. В. Пархоменко, Т. Т. Хворостяна ; за ред. М. П. Ковальського. Київ : ВСВ “Медицина”, 2018. 504 с.

14. Клінічна анатомія та оперативна хірургія. Т. 1 : підручник / В. І. Півторак, О. Б. Кобзар, С. М. Білаш [та ін.] за ред. В. І. Півторака, О. Б. Кобзаря. Вінниця : Нова Книга, 2021. 568 с.

15. Бурих М. П., Ахтемійчук Ю. Т. Сучасні підходи щодо вивчення будови людини та клінічна анатомія. *Клінічна анатомія та оперативна хірургія*. Т. 1, № 1. 2002. С. 7–12.